

ΑΙ ΕΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΩ ΣΚΕΥΩΡΙΑΙ

ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΩ 1705

Πρὸ τινων ἐτῶν περιέπεσεν εἰς χεῖράς μου σπουδαῖον καὶ περίεργον χειρόγραφον, ἀντιγραφὸν μὲν τὸ 1760 ὑπὸ Ἰωάννου Ἱερέως Χρυσοβιτσάνου, Λευκαδίου, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἰδιόχειρος αὐτοῦ σημείωσις, συνταχθὲν δὲ ὑπὸ τινος Λατίνου, Καρλίνη καλουμένου, Ἀρχιεπισκόπου Ναυπλίου κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς III' ἑκατονταετηρίδος. Δὲν εἶναι ἀμφισβολία ὅτι τὸ μὲν πρωτότυπον συνετάχθη λατινιστὶ ἢ ἰταλιστὶ, καθόσον καὶ ὁ συγγραφεὺς Λατῖνος εἶναι, καὶ τὸ ἔργον τοῦ πρὸς Λατίνους ἀπευθύνεται, τὸ δὲ ἀνὰ χεῖρας χειρόγραφον εἶναι μετὰφρασις τοῦ πρωτοτύπου εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς δημώδη φράσιν.

Πολλὰ καὶ ὑπὸ πολλῶν κατὰ καιροῦς ἐδημοσιεύθησαν πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν σατανικῶν σχεδίων τῶν Ἰησουιτῶν καὶ Ἱεραποστόλων κατὰ τῆς Ὁρθόδοξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίης. Οὐδεὶς ἄγνοεῖ τοὺς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν προσηλυτισμοὺς, οὓς μετ' ἐπιτυχίας πολλάκις ἀπεπειράθησαν· γνωσταὶ εἰσι καὶ αἱ δυναστικαὶ αὐτῶν ἐπεμβάσεις εἰς τὰ κανονικὰ καὶ δογματικὰ τῶν κατὰ τὴν Αὐστρίαν καὶ ἀλλαχοῦ Ὁρθοδόξων Ἀνατολικῶν· οὐδένα λανθάνουσιν αἱ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἀπάνθρωποι καταδιώξεις τῶν ἐκεῖ διατρίβόντων Ἑλλήνων, οὓς καὶ ἀτάφους πολλάκις ἔρριψαν εἰς βρῶσιν τῶν ὀρνέων, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ἀλλ' ἐκ πάντων τῶν μαρτυρίων τῆς καταχθονίου αὐτῶν διαγωγῆς, τὴν πρώτην βέβαια θέσιν κατέχει τὸ παρὰ πόδας χειρόγραφον, ὅπερ, καθὰ ἔργον αὐτόγραφον Λατίνου Ἀρχιεπισκόπου, εἰδικὴν ἔχοντος ἐντολὴν τὸν κατὰ τὴν Πελοπόννησον προσηλυτισμὸν, φέρει ἀναμφισβότως χαρακτηῖρα τὰ μάλιστα ἐπίσημον. Παραλείπομεν τὰς ἐν αὐτῷ λυσσώδεις κατὰ τοῦ ἡμετέρου κλήρου, καὶ ἐν γένει κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς προστριβομένας ὕβρεις καὶ συκοφαντίας, διότι αὗται πνίγονται ὡς ῥυτίς ὕδατος ἐν μέσῳ ὠκεανοῦ ἀνηκούστων σκευωριῶν τῆς Λατινικῆς προπαγάνδας, ἀγωνιζομένης πικροθελεῖν νὰ ἐξαρκέσῃ τὸν ἀνατολικὸν κλῆρον ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Πατριάρχου, καὶ νὰ τον σύρη-δέσμιον ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Πάπα. Φρίκην ἀληθῶς καὶ ἀγανάκτησιν ἐγείρουσι τὰ σατανικὰ αὐτῆς σχέδια πρὸς ἐπίτευξιν οὐχὶ κατ' εὐθείαν τοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ τῶν μέσων, δι' ὧν θὰ ἠδύνατο νὰ τον πραγματοποιήσῃ. Καὶ ποῖα τὰ μέσα ταῦτα;

1. Ὁ πλουτισμὸς καὶ καλλωπισμὸς τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Λατινικῶν ναῶν, καὶ ἡ ἐπαύξεισις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πατέρων.

2. Ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν Ἑλληνικῶν ναῶν.

3. Ἡ σύστασις σχολείων, ἐνθὰ οἱ Ἑλληνόπαιδες νὰ διδάσκωνται ὑπὸ ἱερέων Λατίνων.

4. Ἡ ἀπαγόρευσις τῶν ὁρθοδόξων κληρικῶν τοῦ κτῆσθαι, καὶ μισθόνειν ἀκίνητα κτήματα.

5. Ἡ ὑποχρέωσις αὐτῶν νὰ πληρύνωσιν ἐτήσιον φόρον τῇ ἐνετικῇ ἀριστοκρατίᾳ.

Ταῦτά εἰσι τὰ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ μέτρα, ἅτινα ὁ ἀρχιεπίσκοπος Καρλίνης μετ' ἀπαραιρέτου εὐγλωττίας ὑποβάλλει εἰς τοὺς ὁμόφρονάς του. Ἀλλὰ δὲν μένει ἔως ἐδῶ. Αὐτὸς, ἀγγλίνους καὶ ψυχολόγους εἰπέρ τις καὶ ἄλλος, γνωρίζει ὅτι δὲν ἔρκετ μόνον ἡ ἀνεύρεσις τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα, σκληρὰ ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των, ἤθελον προκαλέσει στάσεις καὶ ταραχαί, ἀλλ' ἀπαιτεῖται προσέτι καὶ ποικίαι τέχναι, ποικίαι πανουργίαι, δι' ὧν θὰ ἠδύναντο νὰ τεθῶσιν ἡσυχῶς καὶ ἀγογγύστως εἰς ἐνέργειαν. Καὶ τί συμβουλεύει; συμβουλεύει ἀπροκαλύπτως δύο βδελυρώτατα τεχνήσματα, τὴν ἰουδαϊκὴν ὑπόκρισιν, καὶ τὴν χρηματικὴν διαφθοράν· ἐπ' αὐτῶν στηρίζει πάσας τὰς ἐλπίδας του· δι' αὐτῶν, ὡς διὰ δύο σιδηρῶν βραχιόνων, φρονεῖ ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ κατορθώσῃ τὸ πᾶν ἐν Ἑλλάδι. Καὶ ποῦ βασιζόμενος; εἰς τὴν φύσιν τῶν Γραικῶν—«Ὅστις, λέγει, ἐδοκίμασε τοὺς Γραικοὺς, ἔστω καὶ κατ' ὀλίγον, καὶ ἐξωτερικῶς, εὐκόλως θέλει ἐννοήσῃ ὅτι εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν μήτε ψυχὴ, μήτε θρησκεία ἔχει τόσην βαρύτητα, ὅσην ἔχει τὸ συμφέρον. Θὰ εἶναι λοιπὸν πολλὰ ἑρμώδιον νὰ θέσῃ τις πρὸ τῶν ὀρθαλμῶν των τὸ συμφέρον διὰ νὰ χαθῇ εὐθὺς ἀπὸ τὸ φῶς των καὶ ἡ δεισιδαιμονία των, ἐννοῶν δεισιδαιμονίαν τὴν εἰς τὸν Πατριάρχην ὑποταγὴν των. Καὶ ἄλλαχού πάλιν λέγει. «Μὲ τοὺς Ῥωμαιοὺς πρέπει νὰ προσποιῇται ἡ ἀριστοκρατία, καὶ νὰ ὑποκρίνεται κατὰ τὰς περιστάσεις . . . καὶ νὰ ἐλπίζῃ τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν διόρθωσιν οὐχὶ εἰς τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ εἰς τινὰ μηχανὴν καὶ ἀγγίνοιαν, ἥτις ἤθελε τοὺς ἐξαναγκάσει νὰ διορθωθῶσι μόνοι των». Τοιοῦτον εἶναι ἐν ὀλίγοις τὸ παράδοξον θέμα τοῦ χειρογράφου μας.

Ἀλλὰ πρὶν δώσωμεν πέρας εἰς τὸν βραχὺν τοῦτον πρόλογον, κρίνομεν εὐλογον νὰ παρατηρήσωμεν προσέτι, ὅτι ὁ παρὰ πάντων γνωστὸς ὅρος, καθ' ὃν ἡ δημοσίευσις ἀνεκδότων χειρογράφων ὀφείλει νὰ γίνηται ὅσον ἐναστὶν ἀκριβής, οὗτος ἐν προκειμένῳ εἶναι πάντῃ ἀνεφάρμοστος, καθότι ὁ ἀνώνυμος τοῦ χειρογράφου μας μεταφραστὴς, ἄνθρωπος ὡς φαίνεται ὀλίγης παιδείας, ἔτυχε νὰ εἶναι τοσοῦτον ἄπειρος ἀμφοτέρων τῶν γλωσσῶν, ὥστε, εἰς μόνην τὴν λέξιν ἀποβλέψας, ἐν οὐδενὶ δὲ τὴν ἐννοιαν τοῦ συγγραφέως θέμενος, ἀποβάλλει ἐν πολλοῖς μὲν δυσνόητος, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀκατανόητος. Τὸ κακὸν τοῦτο, ὅπερ καὶ πόνον καὶ ἀηδίαν οὐκ ὀλίγην θὰ ἠδύναντο βεβαίως νὰ προσξενήσῃ εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας, προκειμένου μάλιστα περὶ σπουδαίου ἔργου, νομίζω ὅτι θὰ εἴμαι συγγνωστὸς, ἐὰν ἐτόλμησα νὰ θεραπεύσω, διασκευάσας ἐν πολλοῖς τὴν φράσιν αὐτοῦ καὶ τὴν σύνταξιν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν παραφράσας τὴν ἀνὰ χεῖρας μετάφρασιν. Ὅστις δὲ τῶν φιλομούτων ἐπιθυμεῖ νὰ δημο-

σπεύσῃ τὸ χειρόγραφόν μας, ὡς ἔχει ἐν πρωτοτύπῳ, ἀπευθυνθήτω ἡμῖν, καὶ μετὰ προθυμίας θέλει λάβει ἀντίγραφον ἀκριβέστατον.

Ἐν Λευκᾷδι τῇ 17 Ἰουνίου 1878.

ΙΩ. Ν. ΣΤΑΜΑΤΕΑΟΣ σχολάρχης.

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ

α' Ἐπιστολὴ συμβουλευτικὴ διὰ τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ Γραικοὺς, συντεθεῖσα παρὰ τοῦ σοφωτάτου Λατίνου Ἀρχιεπισκόπου Καρλίνη τοῦ ἐν Ναυπλίου. Γέγονε δὲ κατὰ τὸ αῴε, καὶ ἐκέμνη τῷ μακαριωτάτῳ Πάπῃ Ῥώμης, καὶ τῇ γαληνοτάτῃ τῶν Ἑνετῶν Ἀριστοκρατίᾳ.

Ὁ νόμος εἶναι ἡ ἀκριβὴς στήλη, οὗ μόνον τῆς ὑπαρχῆς τῶν ὑπηκόων εἰς τὰς ἀρχάς, ἀλλὰ καὶ τῆς προσταγῆς τῶν ἀρχῶν εἰς τοὺς ὑπηκόους· ἐπομένως ὅταν γεννηθῇ ἀνωμαλία τις μεταξὺ νόμου καὶ νόμου, ἀνάγκη ν' ἀκολουθήσῃ καὶ ἀνωμαλία μεταξὺ τοῦ ἀρχοντος εἰς τὸ νὰ προσταγή, καὶ τῶν ὑπηκόων εἰς τὸ νὰ πείθωνται. Οἱ νόμοι οἱ ἀνθρώπινοι εἶναι ὅλως πολιτικοί, οἱ δὲ τῆς θρησκείας ὅλως ἱερατικοί· εἶναι χρεῖα λοιπὸν, ὅτι ὅσον τὸ ἱερὸν ὑπερβαίνει τὸ κοσμικόν, τόσον καὶ τὸ θρησκευτικὸν νὰ ὑπερβάλῃ τὸ πολιτικόν· τοῦτο λέγω δι' ὅσα ἀποβλέπουσι τὰ θρησκευτικὰ δίκαια τῶν ὑπηκόων. Ἐκ τούτου δὲ ἀκολουθεῖ ὅτι, καθὼς ὅταν οἱ δύο οὗτοι νόμοι εἶναι σύμφωνοι μεταξὺ των ἡ ἐξουσία τῆς Ἀριστοκρατίας εὐρίσκεται ἐν πλήρει ἀσφαλείᾳ, οὕτω καὶ ὅταν ἐκεῖνοι εἶναι ἀσύμφωνοι, ἡ ἐξουσία τῆς Ἀριστοκρατίας θὰ κυμαίνεται ἐν τῇ ἀμφιβολίᾳ, διότι ἡ πειθαρχία τῶν ὑπηκόων θὰ σαλεύεται ἐν μέσῳ πολιτικοῦ νόμου καὶ θρησκευτικοῦ καθήκοντος, ἐκ τῶν ὁποίων ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ἐκλέξωσι τὸ ἐν ἢ τὸ ἄλλο, βέβαια εὐκολώτερον θὰ ἐπροτίμων ν' ἀπειθήσωσιν εἰς τὸν ἡγεμόνα των, παρὰ εἰς τὴν θρησκείαν των. Περιουσίαν, πατρίδα καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν των εἶναι ἑτοιμοὶ νὰ θυσιάσωσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος των, ὅταν αὐτὸς δεικνύῃ σέβας εἰς τὴν θρησκείαν των, καὶ ὑπερμαχεῖ καὶ ἀγωνίζεται ὑπὲρ αὐτῆς· τοῦνκντίον δὲ, ἐὰν τὴν καταδιώκῃ, τοῦτο μόνον ἀρκεῖ διὰ νὰ μεταχειρισθῶσι πᾶσαν μηχανορραφίαν ἐναντίον του, μὴ φειδόμενος οὔτε αὐτῆς τῆς ζωῆς του. Ἐπὶ τῶν σκέψεων τούτων στηριζόμενος, λέγω ὅτι, τὸ νὰ θελήσῃ τις νὰ διορθώσῃ διὰ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς τὴν θρησκείαν τῶν ὑπηκόων του, θὰ ἦτο τὸ αὐτὸ ὡς νὰ ἤθελε, δὲν λέγω νὰ χάσῃ παντελῶς τοὺς ὑπηκόους του, ἀλλὰ νὰ ἐξαπλώσῃ τὴν δύναμιν τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς ἐκεῖ, ἅπου νὰ φθάσῃ δὲν δύναται, καθὼς τοῦτο συνέβη καὶ εἰς τὰς Γαλλίας μὲ τοὺς Οὐγενότους ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς ἐσχάτοις καιροῖς. Τὸ ν' ἀφήσῃ δὲ πάλιν τὴν θρησκείαν των ὅλως ἐλευθέραν, εἶναι καὶ τοῦτο πολλὰ ἐπικίνδυνος συγκατάθεσις, ἥτις δύναται νὰ πλουτίσῃ τοὺς τόπους μας ἀπὸ

ἐχθροὺς μάλλον, παρὰ ἀπὸ ὑπηκόους, καθὼς καὶ τοῦτο πάλιν τὸ ἐδοκίμασαν οἱ Γάλλοι μὲ τοὺς Οὐγενότους τῶν. Ἐν μέσῳ λοιπὸν τῶν δύο τούτων σκοπέλων ἐγὼ δὲν βλέπω ἄλλην, παρὰ μίαν μόνην ὑπεκφυγὴν, δηλαδή εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις, καθ' ἃς δὲν ἤθελε συγχωρεῖται ἡ πολιτικὴ ἀρχὴ νὰ ἐνεργεῖ ἐλευθέρως, ἐκεῖ τότε νὰ μεταχειρίζεται τὴν ὑπόκρισιν, ἀλλὰ μὲ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται ὅτι προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τὸν λαὸν νὰ διορθωθῇ μένος τοῦ πρᾶγμα τοῦτο, ὅπερ βεβαίως θέλει ἐπιτύχει, εἴαν ἡ ἀρχὴ τὸ ἐπιχειριοθῇ πάντοτε μὲ ἀγγίνοϊαν καὶ μὲ γλυκύτητα. Τοῦτο εἶναι τὸ ἀντιφάρμακον, τὸ ὅποϊον ὅσον εἶναι κοινὸν εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, τόσον εἶναι εἰδικόν εἰς τὸ ἔθνος τῶν Γραικῶν, ὡς δυνάμεθα νὰ βεβαιωθῶμεν εἴαν ἐξετάσωμεν τὰ δόγματά του, καὶ τὴν κατάστασίν του.

Ὁ Φῶτιος ὑπῆρξεν ἐκείνη ἡ πέτρα σκανδάλου, ἡ θέσασα τὸ θεμέλιον εἰς τὸ σχίσμα τῶν Γραικῶν, οἵτινες πλκνηθέντες ἐσύστησαν μὲ τὴν φαντασίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἰδίαν καὶ ἀμέτοχον τῆς Ῥωμαϊκῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκπαλαί εἶχον ταχθῇ. Ἀποστατήσαντες δὲ ἀπὸ τὸν Ἀρχιεράρχην τῆς Ῥώμης ὑπετάγησαν θεληματικῶς εἰς τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, θέσαντες οὕτω πλκστήν κεφαλὴν ἀντὶ τῆς ἀληθινῆς, ἵνα δι' αὐτῆς τὸ μυστικὸν σῶμα τῆς ἐκκλησίας τῶν (νεκρὸν ἤδη) φαίνεται τοῦλάχιστον ὅτι εἶναι σῶμα. Τοιαύτη ἐν ὀλίγοις εἶναι ἡ πλάνη τῶν παλαιόθεν ὁμοίως εἶχον καὶ ἄλλας περισσοτέρας καὶ χειρότερας, τὰς ὁποίας τώρα ἢ δὲν τὰς ἔχουσιν ἢ δὲν τὰς ἡξεύρουσι. Τότε τὸ πείσμα τῶν τοὺς ἔφερε τὴν ζημίαν ν' ἀπομάθωσι τὴν ἀλήθειαν, τώρα δὲ ἡ ἐσχάτη ἀμάθειά των τοὺς φέρεi καὶ τὴν ὠφέλειαν ν' ἀπομάθωσι τὴν ἀλήθειαν, τώρα δὲ ἡ ἐσχάτη ἀμάθειά των τοὺς φέρεi καὶ τὴν ὠφέλειαν ν' ἀπομάθωσι τὸ ψεῦδος. Ἡ μόνη δὲ σημερινὴ πλάνη των, δηλαδή ἡ ἀθέτησις τοῦ Ἀρχιεράρχου τῆς Ῥώμης, ἤθελε βέβαια παύσαι, εἴαν ἡδύνατό τις νὰ τοὺς ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ οὕτως ἤθελεν ἀκολουθήσει ἀναμέσον Γραικῶν καὶ Λατίνων ἐκείνη ἡ ἀγία ἐνωσις, ἡ τόσον ἐπιθυμουμένη, καὶ μὲ τόσους ἰδρωτάς ἀνελζητουμένη ὑπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν πατέρων τοῦ ῥίπου τῆς Ῥώμης.

Εἴαν τὸ βασίλειον τοῦ Μωρέως ἦτο τόπον πλούσιον ἀπὸ Λατίνους, ὅσον εἶναι τὸ βασίλειον τῆς Γαλλίας ἀπὸ καθολικοὺς, εὐκόλον ἦτο νὰ συλλογισθῇ τις ὅτι, καθὼς ἡ ἐξορία ἐκτρέψαι τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τὰ ἀχώνευτα στοιχεῖα τῶν Οὐγενότων, οὕτως ἤθελεν ἐκτρέψαι καὶ τὸν Μωρέαν ἀπὸ τοὺς ἀχωνεῦτους χυμοὺς τῶν Γραικῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἐξορίαν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συνάξῃ τις ἄλλον λαὸν εἰς τὸν αὐτὸν τόπον, ἡ Ἀριστοκρατία δύναται μὲν νὰ ἐπιθυμήσῃ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τοιαύτην ἀπόφασιν, ἥτις εἰς ἄλλα δὲν ἤθελε λήξει, παρὰ εἰς τὸ νὰ κάμῃ μίαν βασιλείαν ἔρημον.

Πρέπει λοιπὸν ν' ἀποφασισθῇ ὅτι ὁ μὲν λαὸς νὰ διαμείνῃ, νὰ ἐξορισθῇ δὲ ἡ ἀταξία τῆς ὑποταγῆς αὐτοῦ εἰς τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ πρίγκιψ διὰ διατάγματος δύναται νὰ προστάξῃ τοὺς μητροπολίτας νὰ μὴ

ἀναγνωρίζωσι πλέον τὸν Πατριάρχην ὡς κεφαλὴν, καὶ οὕτω θὰ ἐκράτουντο οἱ φόροι καὶ θὰ ἐμποδίζοντο οἱ ἑξάρχαι· καὶ δὲν εἶναι ἀμφιβολία ὅτι εὐθὺς θέλουσιν ὑπακούσει καὶ οἱ ἐπίσκοποι· μάλιστα ἤθελον τὸ ζητήσῃ αὐτοὶ οἱ ἱδιοὶ, ὅχι διότι εὐχαριστοῦντο ν' ἀποσπασθῶσι τοῦ Πατριάρχου τῶν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχωσι τὴν περιουσίαν τῶν ἐλευθέρων ἀπὸ τὸ βᾶρος. Δὲν ἤθελα ὁμῶς ἀποτελμήσῃ νὰ συμβουλευσῶ τοῦτο, τὸ ὅποῖον μὲ τὴν μίαν χεῖρα ἤθελεν ἐκρίζῳσαι τὸ παλαιὸν σχίσμα καὶ μὲ τὴν ἄλλην ἤθελε φυτεύσει ἄλλο νέον.

Εἰς ἐπισκόπους ἀνυποτάκτους εἰς τὸν Πάπαν, ἀνεξαρτήτους ἀπὸ τὸν Πατριάρχην τῶν, ποῖος πλέον ἤθελε δώσει ἄδειαν νὰ ἐπιστατῶσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ νὰ ὀδηγῶσι τὸ ποίμνιον, καὶ νὰ μεταδίδωσι τὰ μυστήρια; πῶς ἤθελεν ἀναπαυθῇ ἡ συνείδησις τοῦ λαοῦ ἐκείνου, συγχωροῦντος νὰ κυβερνᾶται ἀπὸ ἐπισκόπους, οἱ ὅποιοι, ὡς μὴ ἔχοντες τὰ προσόντα τῶν ἐπισκόπων, δὲν ἤθελον πιστεύεσθαι ὡς ἐπίσκοποι; Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἀκόμη ὅτι ὁ λαὸς εἶχε τὴν ἀναισθησίαν, ὡς τὴν τῶν λίθων, ἀναμφιβόλως τότε ἤθελε τὴν χάσει, καὶ ἤθελον ἀκουσθῇ θόρυβοι καὶ ταραχαὶ εὐθὺς ὡς ὁ Πατριάρχης ἐκήρυττεν ἀφορισμὸν ἐναντίον τῶν. Τὰ θλιβερά ταῦτα ἀποτελέσματα προέβλεπον καὶ τινεὶ Μητροπολίτης διαμένων εἰς τὴν Βενετίαν, δηλαδὴ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Λατινισμοῦ, ἐβιάσθη νὰ ὑποκρύψῃ τὴν εἰλικρίνειαν τῶν εὐσεβῶν φρονημάτων του μὲ φρόνιμόν τινα ἐπίδειξιν, ζητῶν τοὺς Βούλλας πρῶτον ἀπὸ τὸν Πατριάρχην του καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὸν Πάπαν ¹.

Δύναται ὁ Πρίγκιψ νὰ ἔχῃ τὸ γιουὲ πατρονάτο εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν Γραικῶν, καθὼς τὸ ἔχει καὶ εἰς τὰς τῶν Λατίνων· ἔπειτα εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἐπισκόπων δύναται νὰ κυβερνᾶται μὲ τοιαύτην οἰκονομίαν, ὥστε νὰ ἐκλέγωνται μόνον ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἐπαγγέλλονται τὸ δόγμα τῶν Λατίνων. Καὶ εἶναι μὲν εὐκολώτατον νὰ εὕρῃ τις Ῥωμαίους κληρικοὺς εἰς τὸ κράτος τῆς γαληνοτάτης Ἀριστοκρατίας, ἐπαγγελλομένους τὸν Λατινισμόν, ἀλλ' αὐτοὶ πράττουσι τοῦτο ὑποκριτικῶς, διὰ νὰ φαίνωνται ἄξιοι ν' ἀπολαμβάνωσιν ἐπισκοπὰς, ἢ ἄλλα ὀφίγια καὶ συμφέροντα ἐκκλησιαστικά, τὰ ὅποια εὐθὺς ὡς λάβωσιν, ἡ πεῖρα ἀπέδειξεν ὅτι οἱ προδατόσχημοι οὗτοι λύκοι εἶναι χειρότεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους, καθὰ ἐπίβουλοι καὶ διπλοῖ. Ἐπεταὶ λοιπὸν ὅτι οὗτοι δὲν πρέπει νὰ ἐκλέγωνται εἰς τὰς ἐπισκοπὰς, διότι κατ' οὐδὲν συμφωνοῦσιν, ἀλλὰ μάλιστα ἀντιστρατεύονται εἰς τὸν σκοπὸν τῆς Ἀριστοκρατίας. Ἄλλοι Ῥωμαῖοι κληρικοὶ, οἵτινες ἐπαγγέλλονται κατὰ ἀλήθειαν τὸν λατινισμόν, εὐρίσκονται μὲν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀλλὰ καθὼς τὸ ἔχω διὰ θαῦμα ὅτι εὐρίσκονται, οὕτω τὸ ἔχω καὶ διὰ χαμὸν καιροῦ νὰ ζητῶνται. Ἄς ὑποθέσωμεν ὁμῶς ὅτι ἤθελε τύχει καὶ ἡ εὐτυχία νὰ εὑρεθῶσι δὲν

¹ Ὑπαινίσσεται τὸν τότε ἐν Βενετίᾳ ἀρχιεπίσκοπον Μελέτιον Τυπάλδον, ὅστις ἀποστατήσας τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος, καθηρέθη συνοδικῶς τὸ 1712. Τῆς καθαιρέσεως ταύτης ἀντίγραφον (τὸ μόνον ἔως διασωθὲν) κεῖται εἰς χεῖρας μας, ἀπολασθέντος τοῦ πρωτοτύπου, ὡς βεβαίως ὁ ἐλλόγιμος Ἰω. Βελοῦδος, πρὸς ὃν, αἰτήσαντα, ἔστειλα ἀντίγραφον, ἐκδοθὲν ἐν τῇ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ Συλλογῇ Χρυσοβούλλων κτλ. ἐν σελ. 66.

θέλει ὁμῶς τύχει καὶ ἡ εὐτυχία νὰ τοὺς προτείνῃ τίς εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν Γραικῶν, διότι ὁ λαὸς τοιαύτας ἐκλογὰς ἤθελε τὰς νομίζει ὡς καταπίσεις τῆς θρησκείας του, καὶ ὡς ἀρπαγὰς τῶν ἐπιζηλοτέρων δογμάτων του. Τεταραγμένοι λοιπὸν ἀπὸ τόσον ἰσχυρὰν ὑποψίαν ἤθελον ἀρχίσει εὐθὺς νὰ θορυβῶσιν, ἔπειτα νὰ ὀργίζωνται, καὶ τέλος πάντων νὰ μηχανεύωνται καὶ τολμήματα τόσον δυσάρεστα εἰς τὴν Ἀρχὴν, ὅσον τὸ μῖσός των εἶναι μεγαλύτερον ἐναντίον τοῦ λατινόφρονος Γραικοῦ, παρὰ ἐναντίον τοῦ φυσικοῦ Λατίνου. Τὸ νὰ παρατείνῃ πάλιν ὁ Πρίγκιψ τὸν καιρὸν τῆς ἐκλογῆς τῶν Ἐπισκόπων, ὥστε ὁ λαὸς ν' ἀναγκασθῇ νὰ προστρέξῃ εἰς τοὺς Λατίνους ἐπισκόπους, ὡς μὴ ἔχων ἰδικόν του, αὕτη θὰ ἦτο κυβέρνησις, ἣτις ἐναντιοῦται εἰς τὴν πεῖραν, καὶ ἣτις οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἤθελε φέρεῖ εἰς τὸν Μωρέαν, καθὼς δὲν ἔφερε καὶ εἰς τὴν Κρήτην.

Ἐπρωτάθῃ ἄλλοτε νὰ συγκροτῇται εἰς τὸν Μωρέαν εἰδός τι Συνόδου, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ συνέρχωνται μετὰ τοῦ Πρίγκιπος καὶ ἐπίσκοποι Φράγκοι καὶ Ῥωμαῖοι, οἵτινες ἐκ συμφώνου νὰ ἐκλέγωσιν ἓνα μητροπολίτην Ῥωμαῖον, ὑπὸ τὸ ὄνομα *Πρωτεύων*, ἀπὸ τὸν ὁποῖον νὰ ἐξαρτῶνται πνευματικῶς ὅλοι οἱ ἄλλοι Ῥωμαῖοι ἐπίσκοποι, καὶ νὰ λαμβάνωσι παρ' αὐτοῦ καὶ μόνου τὴν ἄδειαν τῶν ἐκκλησιῶν των. Τοῦτο ἐπρωτάθῃ ἐπ' ἐλπίδι ὅτι, ἐὰν ὁ Πρωτεύων ἤθελε τύχει Λατῖνος κατὰ τὸ δόγμα, καὶ ἐξαρτώμενος ἀπὸ τὸν τῆς Ῥώμης Ἀρχιερέα, ἤθελον πλαγίως διακρίνει καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι, τόσον ἐπίσκοποι, ὅσον καὶ ὁ κοινὸς λαὸς, ἡνωμένοι μὲ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης, καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβωσι.

Ἐὰν πρέπη νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν, τὸ συγκέρασμα τοῦτο ἔχει ὠρσίαν τινὰ φυσιογνωμίαν, ἀλλ' ἐρχόμενος εἰς τὴν πρᾶξιν, δὲν ἠξέυρω μὲ ποῖον τρόπον ἡδύνατο νὰ συγκροτηθῇ Σύνοδος, ἣτις νὰ εἶναι Σύνοδος καὶ οὐχὶ Ψευδοσύνοδος. Βεβαιότατα ἡ ἐξουσία τοῦ Πάπα εἰς τοιαύτην περίστασιν εἶναι ἀναγκαία, ἀλλ' αὐτὸς ποτε δὲν ἤθελε στέρξει νὰ συγκαλέσῃ Σύνοδον, χωρὶς νὰ διορίσῃ τὸν ἀντιπρόσωπόν του ὡς πρόεδρον, καίτοι αὕτη θὰ ἦτο Τοπικὴ καὶ οὐχὶ Οἰκουμενικὴ καὶ διατί; διότι ἐν συντόμῳ ἡ ὑπόθεσις αὕτη τῶν Ῥωμαίων εἶναι ὑπόθεσις σπουδαία. Μ' ὅλον τοῦτο ἂς ὑποθέσωμεν ὅλα ταῦτα εὐκολα, καὶ ἂς παραδεχθῶμεν ἀκόμη ὅτι ἡ ζηλοτυπία τῆς Ἀριστοκρατίας, ἣτις εἰς τοιαύτας περιστάσεις δὲν εἶναι μικρά, θὰ κοιμᾶται εἰς βαθύτατον λήθαργον. Ἀλλὰ δὲν πρέπει βέβαια νὰ πιστεύσωμεν ὅτι θὰ κοιμᾶται ὁμοίως καὶ ἡ ζηλοτυπία τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως· τοῦναντίον μάλιστα πρέπει νὰ ἔχωμεν ὡς βέβαιον ὅτι αὐτὸς θέλει εὐθὺς ἀφορίσει τοὺς Μητροπολίτας, οἵτινες θὰ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν Σύνοδον, μὲ τόσα ἐπιτίμια, ὅσα ἡδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὸν ἄμετρον πάθος. Οἱ ἀπορισμοὶ δὲ οὗτοι ἢ θὰ φοβίσουν τοὺς Μητροπολίτας, ἢ θὰ καταφρονηθοῦν ἀπ' αὐτούς· καὶ ἐὰν φοβίσουν τοὺς Μητροπολίτας, ἡ Σύνοδος ἐτελείωσε πρὶν ἀρχίσει, ἐὰν δὲ καταφρονηθοῦν (ὅπερ δὲν πιστεύω ποτέ), θὰ λάβῃ ἀρχὴν ἡ Σύνοδος, ἀλλὰ

συγχρόνως θὰ παρουσιασθῶσι καὶ τόσα ἐμπόδια, ὥστε οἱ Λατῖνοι δὲν θὰ ἔχωσιν εἰς τὴν Σύνοδον παρὰ μόνον ὀκτὼ ψήφους, δηλαδὴ τὸν Πρίγκιπα, τὸν Πρόεδρον, τοὺς τέσσαρας ἐπισκόπους τοῦ Μωρέως (ἐὰν παρευρεθῶσι), καὶ τοὺς δύο ἐπισκόπους Κερκύρας καὶ Ζακύνθου, ἐνῶ οἱ Ῥωμαῖοι θὰ ἔχωσι περισσότερους τῶν εἰκοσιτεσσάρων, διότι ἤθελον συνέλθαι ὅλοι οἱ Ἐπίσκοποι τῶν πόλεων τῆς Ἑνετικῆς Ἀριστοκρατίας. Τώρα τί θὰ ἠδύναντο νὰ κάμωσιν ὀκτὼ μόνον ψῆφοι Λατίνων ἀπέναντι εἰκοσιτεσσάρων σχισματικῶν; τάχα ἤθελε νικῆσει τὴν ἀπαίθειαν τῶν πεπλανημένων τούτων ἡ θεία Πρόνοια μετὰ τὴν κραταιὰν χεῖρά της; Ἀλλὰ καὶ ἂν συνέβαινε νὰ ἐκλεχθῇ ὁ Πρωτεύων κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Λατίνων, τίς ἠδύνατο νὰ κάμῃ τὸ θαῦμα, ὅπερ πρὸ ὀλίγου ἔλεγον, δηλαδὴ νὰ εὕρῃ αὐτὸν νὰ εἶναι πιστὸς καὶ καθαρὰ τῇ γνώμῃ Λατίνος; ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐὰν παραδεχθῶμεν ὡς δυνατόν, χρειάζεται πάλιν δεύτερον θαῦμα μεγαλύτερον διὰ νὰ εὕρεθῇ ὁμοιος καὶ ὁ δεύτερος, καὶ ὁ τρίτος καὶ οἱ ἐπακόλουθοι· ἔπειτα ὑπολείπεται ἀκόμη καὶ τῶν θαυμάτων τὸ μέγιστον, δηλαδὴ νὰ σβεσθῇ παντελῶς ἐκείνη ἡ ἀκαταδάκμαστος ἀντιπάθεια τοῦ λαοῦ, ἣτις, ὡς εἶπα, εἶναι πολὺ μεγαλύτερα ἐναντίον τοῦ λατινόφρονος Ῥωμαίου, παρὰ ἐναντίον τοῦ φυσικοῦ Λατίνου· ἐπὶ τέλους θὰ ἦτο πάντοτε χρεία, ὥστε ὅταν ἀποθνήσκῃ ὁ Πρωτεύων, ἢ ν' ἀνανεοῦται ἡ Σύνοδος πρὸς ἐκλογὴν τοῦ διαδόχου (ὅπερ θὰ ἦτο πολλὰ δύσκολον), ἢ νὰ ἀφίνεταί ἡ ἐξουσία τῆς ἐκλογῆς εἰς τοὺς Ῥωμαίους Ἐπισκόπους, ὅπερ θὰ ἦτο τὸ αὐτὸ, ὡς νὰ ἀνοίγαμεν πάλιν τὰς πληγὰς, καὶ νὰ ἐπεστρέψαμεν ἀπὸ τὸ τέλος εἰς τὴν ἀρχήν.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ παραδεχθῶ, εἰμὴ ταύτην μόνην τὴν γνώμην, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἀσθενὲς νοῦς μου ἐπαναπαύεται, καὶ ἡ ὁποία στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, ἣν ἀνωτέρω εἶπα, δηλαδὴ ὅτι πρέπει μὲ τοὺς Ῥωμαίους νὰ προσποιῆται ἡ Ἀριστοκρατία, καὶ νὰ ὑποκρίνεται εἰς πᾶσαν περίστασιν, καθ' ἣν δὲν ἤθελε τῇ συγχωρεῖται νὰ ἐνεργῇ ἐλευθέρως, καὶ νὰ ἐλπίζῃ τὴν θερσικευτικὴν διόρθωσιν τῶν Γραικῶν ὄχι διὰ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ διὰ τινος μηχανῆς καὶ ἀγγυνοίης, ἣτις νὰ τοὺς ἐξανγκιάσῃ νὰ διορθωθῶσι μόνοι των· διότι ἐὰν τοὺς Ῥωμαίους κατὰ τὸ πολιτικὸν πρέπει νὰ τοὺς κυβερνᾷ ἡ μόνη αὐστηρότης, κατὰ τὸ δογματικὸν ὁμῶς πρέπει νὰ τοὺς νικᾷ μία ἀγάπη ἀλλὰ τόσον τεχνικὴ, ὥστε νὰ φαίνεται ὅτι οὐδὲν ἐνεργεῖ, καὶ ὁμῶς αὕτῃ νὰ ἐνεργῇ τὸ πᾶν.

Ἡ προσποίησις ὁμῶς αὕτη πρέπει νὰ ἐξαπλώνεται μόνον εἰς ὅσα δὲν ἐναντιοῦνται οὐσιωδῶς εἰς τοὺς νόμους τῆς καλῆς κυβερνήσεως. Συνεχωρήθη λόγου χάριν ἐπὶ τόσα ἔτη εἰς τὴν Κέρκυραν, Ζάκυνθον, Κεφαλληνίαν καὶ ἄλλας χώρας τῆς Ἑνετικῆς Ἀριστοκρατίας τὸ νὰ ἐξαρτῶνται οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τὸν Πατριάρχην των; τοῦτο πρέπει νὰ συγχωρεῖται καὶ εἰς τὸν Μωρέαν. Συνεχωρήθη ἕως τώρα νὰ γίνεται παρ' αὐτῶν ἡ ἐκλογὴ τῶν Ἐπισκόπων των; πρέπει νὰ συγχωρῇται καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, διότι τὸ νὰ θελήσῃ τις νὰ τὴν ἐμ-

παδίσῃ, τοῦτο βέβαιον εἶναι κατὰ κρίσιν, ἢ ὅποιον ἀνταποῖται εἰς τὴν γλυκύτητα, τὴν ὁποίαν ἐγὼ θεωρῶ ἀναγκαίαν· δὲν ἐννοῶ ὅμως νὰ ἀφεθῇ αὕτη καὶ πάντα ἐλευθέρα, διότι τοῦτο πάλιν εἶναι ἀπαισίον, ἥτις δὲν δύναται νὰ εὐχριστήσῃ τὸν Πρίγκιπα χωρὶς ν' ἀμαυρώσῃ τὴν ἀμόλυντον εὐσέδειάν του. Ὡσαύτως συγχωροῦνται οἱ φόροι τῶν Ἀκτίνων εἰς τὸν Πάπαν διὰ τὰς Βούλλας· πρέπει νὰ συγχωροῦνται καὶ οἱ φόροι τῶν Ῥωμαίων εἰς τὸν Πατριάρχην των, καθότι ὅν οὗτοι ἦσαν Ἀκτῖνοι, ὥφειλον ὁμοίως νὰ δίδουν αὐτοὺς εἰς τὸν Πάπαν. Καὶ ἀφ' ἑτέρου, ἐπειδὴ τὸ χρηματικὸν τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ Κράτος, διόλου δὲν ἐνδιαφέρει τὸν Πρίγκιπα, ἐὰν ἐκεῖνος, ὅστις τὸ λαμβάνει, εἶναι Πάπας ἢ Πατριάρχης. Εἰς τοιαύτας καὶ ἄλλας παρομοίας συγκυριασάσεις, ὅσον τὸ κατ' ἐμὲ, θὰ ἔθετον εἰς ἐνέργειαν μόνην τὴν προσποίησιν· ἀλλ' ὅσον ἀποβλέπει τὰ ἐπίλοιπα, τὰ ὅποια εἶναι τὰ οὐσιωδέστατα τῆς ὑποθέσεως, ταῦτα πρέπει νὰ οἰκονομῶνται μὲ τὴν ἀγχινοίαν, ἢ ὅποια, ὅταν μέλιστα ἔχῃ ὡς θέμα τῆς φύσιν διεφθαρμένην, ἢ μάλλον εἰπεῖν, αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν Γραικῶν, δύναται νὰ ὑποσχεθῇ μεγάλα κέρδη. Καὶ τῷ ὄντι· ὅστις ἐδοκίμασε τοὺς Γραικοὺς, ἔστω καὶ κατ' ὀλίγον καὶ ἐξωτερικῶς, εὐκόλως θὰ ἐννοήσῃ ὅτι εἰς τὴν δεικνοίαν αὐτῶν μήτε ψυχὴ, μήτε θρησκεία ἔχει τόσην βαρύτητα, ὅσην ἔχει τὸ συμφέρον. Θὰ εἶναι λοιπὸν πολλὰ ἀρμόδιον τὸ νὰ θέσῃ τις ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν των τὸ συμφέρον, διὰ νὰ χαθῇ εὐθὺς ἀπὸ τὸ φῶς των καὶ ἡ δεισιδαιμονία των.

Πρῶτον πάντων φρονῶ ὅτι ἔπρεπε νὰ αὐξηθῇ τὸ κάλλος τῆς Ἀκτινικῆς ἐκκλησίας εἰς τόσον βαθμὸν, ὥστε νὰ παρομοιάζῃ τοῦλάχιστον μὲ τὴν τῶν Γραικῶν· κοσμήματα εὐγενῆ εἰς τὰς ἐκκλησίας, συμφέροντα κατὰλληλα εἰς τοὺς ἱερεῖς, ἀριθμὸς ἀρετῶς πατέρων, μοναστήρια καὶ κοινόβια, τὰ ὅποια νὰ εἶναι ἐπίζηλα διὰ τὰς οἰκοδομὰς, διὰ τὰ συμφέροντα, διὰ τὸ πλῆθος τῶν μοναζόντων, ἰδοὺ τὰ μέσα, ἰδοὺ αἱ φωναὶ, αἵτινες, βοᾶσαι καὶ κραυγάζουσαι τὸ συμφέρον, θὰ ἔκρουον ἰσχυρῶς τὰς ψυχὰς τῶν Ῥωμαίων κληρικῶν, καὶ θὰ ἔσυρον πολλοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰ μοναστήρια τῶν Ἀκτίνων.

Ἦθελα ὑποχρεώσαι προσέτι τοὺς Ἀκτίνους ἱερεῖς, ἢ τοὺς ἐπαγγελλομένους τὸν διδασκαλὸν, νὰ συστήσωσι Σχολαῖς δημόσιαι τῶν γεραιμάτων, διότι, ὅντες οἱ Ῥωμαῖοι φύσει ἐπιρρεπεῖς εἰς τὴν παιδείαν, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος, ὅστις τοὺς ἐδοκίμασε, μαρτυρεῖ ("Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσι), καὶ βλέποντες εἰς τὴν ἐλλειψίν, καὶ τῶν αἰώνων ἀποστέρησιν, διδασκάλους σοφοὺς καὶ ἐπιστήμονας, ὅτι ζητοῦσι νὰ διδάξωσι, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐκφράσῃ τις μὲ πᾶσιν προθυμίαν καὶ εὐχαρίστησιν ἡθελὼν ἀποστείλει τὰ τέκνα των εἰς αὐτά· τοῖσι μὲν εἰπεῖν ὅτι οὐδόπως θὰ ἔμελλεν αὐτοὺς εἶναι ὅμοῦ μὲ τὰ γεραιμάτια ἡθελὼν μανθάνει καὶ τὰ δόγματα· μέλιστα μετὰ χαρᾶς ἡθελὼν προσέρχεται καὶ αὐτοὶ οἱ γονεῖς εἰς τὰς θρησκευτικὰς διδασκαλίας, διὰ μόνον τὸν λόγον, νὰ βλέπωσι τὰς προόδους τῶν τέκνων των. Διὰ τοῦτο ἡθελον ὥστε αὐ-

τοὶ οἱ ἱερεῖς νὰ ἐπιναλαμβάνωσι τὰς ἐν τῷ Σχολείῳ θεησκευτικὰς διδασκαλίας, καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν κατὰ πᾶσιν ἐορτῇν, ὑποχρεοῦντες καὶ τοὺς μαθητάς τῶν νὰ παρευρίσκωνται· καθότι αὐτοὶ μὲ τὸν ἀγκλητὸν καὶ σεβασμιον χαρκετῆρα τῶν διδασκάλων συνενοῦντες καὶ τρόπον γλυκύν, ἤθελον καθιστᾷ τὰς διαταγὰς τῶν σεβαστὰς καὶ ἀπαρκαβάτους. Ἄν δὲ ἦτο δυνατόν νὰ εὑρεθῇ καὶ τις Φράγκος καλόγηρος, ὅστις νὰ γνωρίζῃ καλῶς τὰ ῥωμαίικα, ἤθελα τοῦ συγχωρήσει μετὰ χαρᾶς νὰ διδάσκῃ καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν. Ἐπρεπε ὅμως νὰ προσέχῃ εἰς τὸ δόγμα, βαδίζων πάντοτε μὲ τέχνην καὶ ἐπιτηδειότητα, διότι οἱ Ῥωμαῖοι, ἐστερημένοι παντελῶς διδασχῶν, ἤθελον συντρέχει μὲ ἴσην προθυμίαν οὐ μόνον διὰ τὸ ὄφελος τῶν τέχνων τῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ φωτισμὸν ἰδικόν τῶν. Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὅμως τοῦτο εἶναι χρεῖα καλογηρῶν συνετῶν καὶ σοφῶν, οἵτινες δυστυχῶς εἶναι ἀδύνατον νὰ εὑρεθῶσιν ἐδῶ, ἐφ' ὅσον τὰ μοναστήρια δὲν ἔχουσι τοῦλάχιστον ἐκείνας τὰς ἀναγκύσεις, τὰς ὁποίας ἔχουσι καὶ τὰ τῆς Ἰταλίας, διότι ποῖος ἐξ αὐτῶν (ὅστις μάλιστα ἤθελεν ἔχει καὶ περιουσίαν) θὰ ἐπεθύμει ποτὲ νὰ ἀπκρνηθῇ πατρίδα καὶ συγγενεῖς καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τόπους μακρινούς, ὅπου δὲν ἤθελεν εὑρεῖ, παρὰ κόπους χωρὶς ἀνάπαυσιν;

»Τέσσαρα πράγματα βλέπω πολὺ ἀσύμφορα, μάλιστα δὲ καὶ κατ' εὐθείαν ἀντικείμενα εἰς τὴν ὑπόληψιν τῶν Ακτίνων.

1) Τὴν κατὰστασιν τῶν πατέρων, οἵτινες μὴ ἔχοντες τὰ ἀρκετὰ συμφέροντα, ζῶντες δὲ μεμονωμένοι ἀνὰ εἰς ἢ δύο εἰς ἐκάστην μονήν, δὲν δύνανται νὰ τηρῶσι μήτε ἐκτός, μήτε ἐντός τῆς ἐκκλησίας τῶν τὴν δέουσαν εὐπρέπειαν· μάλιστα ἂν τύχῃ καὶ τις αὐτῶν νὰ εἶναι σκανδαλοποιὸς, ἀνάγκη ὁ προσετῶς νὰ τὸν ὑποφέρῃ, τοῦλάχιστον διὰ νὰ μὴ μείνῃ μόνος του. Εἶναι χρεῖα λοιπὸν οἱ πατέρες νὰ πολλαπλασιασθῶσιν εἰς μὲν τὰς μικροτέρας πόλεις τοῦλάχιστον μέχρι τῶν ἐξ, εἰς δὲ τὰς μεγαλητέρας περισσότεροι κατ' ἀναλογίαν.

2) Ἡ τιμωρία τῶν κληρικῶν Ακτίνων, ὅταν ἤθελον πταίσει, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν ὑπόληψιν τοῦ Ακτινισμού· διότι αὕτη, ἐκτελουμένη ἐνώπιον τῶν Ῥαϊκῶν, ὅσον πλέον ἄτιμος εἶναι, τόσον πλέον καταβεβάζει καὶ τὴν ὑπόληψιν αὐτῶν, καὶ ἐπομένως κρίνω ἀναγκαῖον, οἱ σκανδαλοποιοὶ Ακτῖνοι νὰ μὴ τιμωρῶνται εἰς τὴν Ἀνατολήν (πλὴν ἐὰν πρόκηται περὶ μεγάλης τινὸς καὶ δημοσίας ὑποθέσεως), διὰ νὰ μὴ ἐκχυζάνῃ ἡ ἀτιμία τῶν διὰ τοῦ πταίσματος καὶ τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ ν' ἀποστέλλωνται ἐπὶ τούτῳ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τοῦνκντίον δὲ οἱ Ῥωμαῖοι νὰ τιμωρῶνται εἰς τοὺς ἰδίους τόπους τῶν, διότι οὕτω θὰ ἠλαττοῦτο ἡ ὑπόληψις αὐτῶν, καὶ θὰ πῦξανεν ἡ τῶν Ακτίνων.

3) Τὰ συνοικέσια, τὰ μετὰξὺ Ακτίνου καὶ Ῥωμαίας, ἢ Ῥωμαίου καὶ Ακτίνης, προξενοῦσι καὶ αὐτὰ μεγάλην ζημίαν εἰς τὸν Ακτινισμόν, διότι, συνειθίζοντες ἐδῶ νὰ στεφανώνωνται κατὰ τὸ Ῥωμαϊκόν, συμβαίνει ὥστε ἐκεῖ-

νοι, οἵτινες πρὶν ὑπανδρευθῶσιν, ἦσαν Λατῖνοι, μετὰ τὴν ὑπανδρείαν γίνονται Ῥωμαῖοι μὲ μεγάλην αἰσχύνην τοῦ Λατινισμοῦ, καὶ μὲ πολλὴν δόξαν τῶν Ῥωμαίων, ὡς ἕκαστος δύναται. νὰ βεβαιωθῇ διερχόμενος μὲ δάκρυα τὰ βιβλία τῶν ἐκκλησιῶν Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας. Ὅταν λοιπὸν τύχῃ ὁ εἰς τῶν μελλονύμφων νὰ εἶναι Λατῖνος, ἤθελα νὰ ὑποχρεῶνται ἀμφότεροι νὰ στεφανώνωνται φράγκικα, καὶ οὐδέποτε Ῥωμαϊκά, διότι εὕτω θὰ διωροθόνετο ἡ ἀτοπία, χωρὶς οἱ Ῥωμαῖοι νὰ δύνανται νὰ παραπνεύσωσιν ὅτι δυναστεύονται, καθότι, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν νόμον τοῦτον, ἐμενεν ἐλεύθερος νὰ μὴ ἐκτελέσῃ τὸ συνοικέσιον.

4) Τελευταία δὲ ἀταξία εἶναι ἐκείνη, τὴν ὁποῖαν προξενοῦσιν οἱ παρὰ τοῦ Πάπα ἀπεσταλμένοι, οἵτινες εἴτε δι' ἀμάθειαν, εἴτε δι' αὐθάδειαν, θέλousi νὰ δεικνύωσιν ἐδῶ τὴν ἐξουσίαν, ὥστε καθιστῶσι γελοίους τοὺς Λατίνους ἐπισκόπους, καθὼς τοῦτο συμβαίνει καθεκάστην εἰς τὰ Δωδεκάνησα, μὲ μεγάλην αἰσχύνην τῶν Καθολικῶν, καὶ μὲ μεγαλύτερον σκάνδαλον τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλ' ἡ ἀταξία αὕτη δὲν ἐγγίζει παντάπασιν τὴν Ἀριστοκρατίαν τῶν Ἑνετῶν, καθότι αὕτη ποτὲ δὲν ἠθέλησε νὰ ὑποδεχθῇ τοὺς τοιούτους ἀπεσταλμένους.

«Ὁὕτω διατεθειμένης τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἐπίδειξιν ἐξαιρέτου ὑπολήψεως, δὲν ἔπρεπε νὰ μένωμεν ἀδιάφοροι καὶ εἰς ὅσα ἀποβλέπουσι τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Γραικῶν. Καὶ πρῶτον, ἵνα περιορισθῇ ἐντὸς στενοσάτων ὁρίων τὸ δικαίωμα τῶν Γραικικῶν κοινοτήτων τοῦ νὰ ἐκλέγωσι τοὺς Μητροπολίτας, τῶν Μητροπολιτικῶν τοῦ νὰ ἐκλέγωσι τοὺς ἱερεῖς, καὶ τῶν Καλογήρων τοῦ νὰ ἐκλέγωσι τοὺς Ἰγουμενούς τῶν Μοναστηρίων των, ἤθελα νὰ μὴ ἐξαπλόνεται ἡ ἐκλογὴ αὕτη εἰς πρόσωπα ξένων κρατῶν, ἀλλ' εἰς μόνους τοὺς ὑπηκόους τῆς Ἀριστοκρατίας, διότι οὗτοι ἠθέλον εἶναι ἢ συμβοηθεῖ εἰς τὸν σκοπὸν μας, ἢ τοῦλάχιστον ὀλιγώτερον ἀντίπαλοι, καὶ διότι ἀκόμη, ἔχοντες ὀλιγωτέρας φιλίας καὶ συγγενείας μὲ τοὺς ξένους, ἠθέλον ἐγείρει καὶ ὀλιγωτέραν ζήλοτυπίαν εἰς τὸν Πρίγκιπα. Ἡ συνήθεια αὕτη, ἥτις ἐπικράτει καὶ εἰς τὴν Ῥωσίαν, ὅπου, ἂν καὶ εἶναι ὅλοι τοῦ αὐτοῦ δόγματος, ὁμῶς τὰ ἐκκλησιαστικὰ συμφέροντα δίδονται εἰς μόνους τοὺς ὑπηκόους. Ἐξ ἄλλου μέρους τὸ νὰ οἰκοδομῶσιν οἱ Γραικοὶ νέους ναοὺς οὐδέποτε ἠθέλα συγχωρήσει μήτε εἰς τὰς πόλεις, μήτε εἰς τὰς κώμας κατ' οὐδένα λόγον, καθότι ἔχουσι τόσους, ὥστε ἔπρεπε μάλιστα ἐν τῇ παρχμικρᾷ ἀφορμῇ νὰ κρημνίζωνται πολλοὶ ἐξ αὐτῶν. Ἐκ τούτου ἠθέλε συμβῇ καὶ ἡ ὠφέλεια, ὅτι ἐλαττουμένου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ναῶν, ἠθέλεν ἐλαττωθῇ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν κληρικῶν. Τοῦτο ὁμῶς ἔπρεπε νὰ γίνεταί μὲ πολλὴν τέχνην καὶ ἐπιτηδειότητα, διὰ νὰ μὴ ἐγερθῇ τὸ μῖσος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τῶν Λατίνων, καθὼς εἰς τὴν Χίον ἠγέρθη τὸ μῖσος τῶν Λατίνων κατὰ τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες συναινέσει καὶ τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως δὲν συνεχώρησαν ναοὺς εἰς τοὺς Λατίνους. Ὡσαύτως ἠθέλα ἀπαγορεύσει παντοῖα τρόπον καὶ τὸ νὰ ἀποκτῶσιν οἱ Ῥωμαῖοι κληρι-

καὶ ἀκίνητα κτήματα, καθὼς ἀπηγορεύθη τοῦτο καὶ εἰς τοὺς Λατίνους· ἐκεῖνα δὲ τὰ ὅπου τὴν ὥρην κατέχουσιν, ἤθελε τὰ δημεύσει. Προσέτι ἤθελε ἀπαγορεύσει καὶ τὸ νὰ μισθώνωσι κοσμητικά· τὰ δὲ ὑπ' αὐτῶν κατεχόμενα ἐκ πατρικῆς κληρονομίας, μόλις ἤθελε τὰ συγχωρήσει εἰς αὐτοὺς βεβαρημένα μὲ φόρους. Ἀλλ' ὅμως διὰ νὰ μὴ κατακλύβωσιν οἱ φιλοκτήμενοι Ρωμαῖοι, ὅτι ὅλοι αὐταὶ οἱ πλεκτάνει πείνουσιν ἐξάπαντος διὰ νὰ τοὺς περισφίγῃσι, κρίνεται εὐλογον νὰ σκεπασθῶσι δι' ἐνὸς γενικοῦ διατάγματος, τὸ ὅποιον νὰ ἀποβλέπῃ ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς κληρικούς, τόσον Ῥωμαίους, καθὼς καὶ Φράγκους, διότι οὕτω οἱ μὲν Φράγκοι δὲν θὰ ἐπιέζοντο διόλου (καθόσον ἐκ τῶν νόμων τούτων, ἄλλοι μὲν οὐδόπως ἀποβλέπουσιν αὐτοὺς, ἄλλοι δὲ εἶναι εἰς αὐτοὺς ἐκπαλαὶ συνήθειαι), οἱ δὲ Ῥωμαῖοι δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ παραπονεθῶσι, διότι ἔβλεπον ὅτι καὶ οἱ Λατῖνοι ὑπάγοντι εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν, ἀλλὰ καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι ἤθελον στοχασθῆ, ὅτι ὁ νομοθέτης εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀπέβλεψεν, εἰμὴ εἰς μόνον τὸ κοινὸν συμφέρον.

Ἡ ἐν μέτρον ὅμως ἠδύνετο καὶ ἔπρεπε νὰ ληφθῇ ἰδίως διὰ τοὺς Ῥωμαίους. Οὗτοι ἐπειδὴ διόλου δὲν στοχάζονται ὡς ἀμάρτημα τὸ νὰ σφετερίζωνται τὰ εἰσοδήματα τῶν ἐκκλησιῶν πρὸς ἰδίαν χρῆσιν καὶ ἀνάγκησιν, ἔπρεπε νὰ διορίζωνται εἰς αὐτὰς ἐπίτροποι, οἵτινες διαχειριζόμενοι τὰ εἰσοδήματα τῶν νὰ δίδουσιν ἀκριβῆ λογαριασμὸν εἰς τοὺς ἐξουσιαστούς ἡγεμόνας, καθὼς καὶ πρότερον τοιοῦτοι διορίζοντο παρὰ τῶν Αὐθεντῶν καὶ Γενεραλῶν τοῦ Κράτους. Τοῦτο δὲ δὲν ἤθελε θεωρηθῇ ὡς νεωτερισμός, δυνάμενος νὰ ταραχῇ τοὺς Ῥωμαίους, καθότι ἐπεκράτει εἰς αὐτοὺς καὶ πρότερον. Διὰ τοιαύτης λοιπὸν τέχνης καὶ ἐπιτηδεύσεως τὰ συμφέροντα τῶν λαμπάργων κληρικῶν Ῥωμαίων ἤθελον καταντήσαι πτωχότατα καὶ μεδαινικά.

Ἡ τελευταία συμβουλή, τὴν ὁποίαν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ὀφείλω νὰ δώσω, καὶ ἡ ὁποία ἂν καὶ ἔχη τὰς ἀκάνθους τῆς, ἔχει ὅμως καὶ τοὺς καρπούς τῆς, εἶναι ἡ ἀκόλουθος. Νομίζω ὅτι εἶναι πολλὰ ἀναγκαῖον ν' ἀποφασισθῇ, ὥστε ὁ κληρὸς τῶν Ῥωμαίων νὰ πληρῶνι φόρον, κατ' ἀναλογίαν ἐκεῖνου, τὸν ὅποιον ἐν Ἰταλίᾳ πληρῶνει καὶ ὁ κληρὸς τῶν Φράγκων. Νὰ εἰσπράττεται δὲ αὐτὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Πάπα. Διὰ μὴ συμβῇ δὲ λαθὸς τι ὡς πρὸς τὸ ποσόν, ὅπερ ἕκαστος θὰ πληρῶνῃ, ἤθελε διατάξει ὥστε ἡ φορολογία νὰ γίνεται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθὼς γίνεται καὶ ἡ φορολογία διὰ τὸν Πάτριάρχην των. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἀφαιρέσω καὶ πᾶσαν ὑπόψιν, ὅτι αὕτη θὰ γίνεται πρὸς ὄφελος τοῦ ταμείου τῆς Ἀριστοκρατίας, ἤθελε ἐν τῇ ἐνάρξει αὐτῆς ἐπιχειρισθῇ πᾶσαν δυνάτην τέχνην διὰ νὰ καταπείσω κληρικούς καὶ λαϊκούς, ὅτι πᾶν τὸ εἰσπραττόμενον θὰ ἀποστέλλεται εἰς τὸν Πάτριάρχην των, καὶ ὅτι ὁ Βρίγκιψ, διὰ σκοποὺς ἰδικούς του, θέλει δι' αὐτοῦ ν' ἀποστέλλεται. Τοιοῦτοτρόπως μὴτε ὁ λαὸς ἤθελε στοχασθῇ ὅτι ἀπεσπάρθη ἀπὸ τὸν Πάτριάρχην του, μὴτε ὁ Πάτριάρχης ὅτι ἐγκατελείφθη ἀπὸ τὸν λαόν του. Ἀφοῦ δὲ τὸ πρᾶγμα φθάσῃ εἰς τὴν εὐχρεστον ταύτην θέσιν, ὅς

ἐπινοήτῃ τότε ὁ Πρίγκιψ τὴν ἀρμοδίαν τέχνην, καὶ τὰ μέσχα (διότι αὐτὸς δι' ἐνὸς στοχασμοῦ τοῦ δύναται νὰ ἐρεύρῃ περισσώτερα, παρ' ὅσα ἐγὼ διὰ μυρίων σκέψεων), διὰ τῶν ὁποίων ἠδύναντο οἱ φόροι οὗτοι νὰ μείνωσι πρὸς ὄφελος αὐτοῦ, καὶ τῆς πολιτείας του. Καθὼς εἶχεν εὑρεθῇ τρόπος τοῦ ν' ἀναγκασθῇ ὁ Πάπας ν' ἀφήτῃ τὰς δεκάτας, ὥς εὑρεθῇ τώρα καὶ ἄλλος τρόπος τοῦ νὰ βιασθῇ καὶ ὁ Πατριάρχης ν' ἀφήσῃ τὰ ἔσα. Καὶ ἂν δὲν ἀφήσῃ τὰ πάντα, τοῦλάχιστον μέρος, ἂν δὲν τὰ ἀφήσῃ τώρα, τοῦλάχιστον ἄλλοτε, καὶ ἂν δὲν τὰ ἀφήσῃ μήτε τώρα, μήτε ποτέ, θέλει γείνῃ τοῦλάχιστον τὸ καλὸν, ὅτι δὲν θὰ φαίνωνται πλέον οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Πατριάρχου εἰς τοὺς τόπους τῶν Ἑνετῶν, μήτε θ' ἀκούεται πλέον τὸ κακόφωνον ὄνομα τῶν Ἑξάρχων.

»Τοιαῦται εἶναι αἱ βραχεῖαι καὶ ἀσθενεῖς σκέψεις, τὰς ὁποίας δύνανται νὰ φέρω ἐπὶ ἀντικειμένου, εἰς τὸ ὁποῖον ἔχω πεῖραν. Ταύτας ἐλπίζω ὅτι θὰ δεχθῇ ἡ μεγαλειότης σας Αὐθεντεία ἂν ἔχῃ διὰ τὰς ιδέας τοῦ νοῦ, τοῦλάχιστον διὰ τὰ αἰσθήματα τῆς καρδίας».

ΜΑΧΟΥ ΥΠΕΡ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ *

Ἡ ὥρα ἦλθεν, ὦ Ἄνδρες Ἕλληνες! Πρὸ πολλοῦ οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης πολεμοῦντες ὑπὲρ τῶν ἰδίων Δικαιωμάτων καὶ Ἐλευθερίας αὐτῶν μᾶς ἐπροσκά-

* Ὁ κ. Κ. Α. Παλαιολόγος ἀντεπιστέλλον τοῦ Πάρνασσου μέλος ἀπέστειλεν ἐξ Ὁδυσσεῦ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Σουλλόγου ἀντίτυπον τῆς προκηρύξεως ταύτης τοῦ Ὑψηλάντου, ἣν ἐνωρίσαμεν καλὸν νὰ ἀνατυπώσωμεν ἐν τῷ Πάρνασσῳ. Τὸ καιρὸν τοῦτο ἐδημοσίευσεν πιστῶς πρῶτος ὁ Ἰωάννης Φιλλήμων ἐν τῷ Δοκιμῳ παρὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τόμ. Β' σ. 79, μετ' αὐτὸν δὲ ὁ Ἀναστάσιος Γούδας ἐν τοῖς Παραλλήλοις Βίοις τόμ. Ε' σ. 491. Ἐν τῷ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἀντιτύπῳ πεπαλαιωμένῳ ὑπὸ τοῦ χρόνου ὑπάρχουσιν ἐσφαλμένως γεγραμμένοι αἱ λέξεις αὗται: Ἑὐέλπαις, Ἰωνίου, Αἰγέου, λεηλατισμένους, φάλαγγας, προδότων, Λεονίδου, αἱ δὲ λέξεις σταθερότητα καὶ ἐλευθέρους εἶνε τετυπωμένοι σταθῆρότητα καὶ ἐλευθῆρους. Ἐπειτα δὲ διωρθώθησαν διὰ τῆς χειρὸς. Τὸ δ' ἐν τῷ τρίτῳ στίχῳ τῆς τελευταίας παραγράφου ἐπάνω εἶνε γεγραμμένον ἐν τῷ περιθωρίῳ ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς ἦτις διώρθωσε τὸ σταθερότητα καὶ τὸ ἐλευθέρους. Σημειοῦμεν δὲ τοῦτο διότι δὲν ὑπάρχει ἡ λέξις ἐν τοῖς δύο μνημονευθεῖσι βιβλίοις. Ἡ προκήρυξις αὕτη συνετέθη ἐν Κωνσταντῇ παρὰ τοῦ πεπαιδευμένου καὶ φιλοπάτριδος Γεωργίου Κοζάκη Τυπάλδου, Κεφαλλήνου ἱατροῦ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ μετὰ ταῦτα Ἐφόρου τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης. Ἐτυπώθη δὲ ἐν Ἰασίῳ κατὰ τὴν 27 Φεβρουαρίου, ὡς σημειοὶ ὁ Φιλλήμων: «Ὅτι δ' ἐγένετο συντάκτης τοῦ προκηρύγματος αὐτοῦ ὁ Τυπάλδος ἀποδεικνύεται καὶ ἐξ ἐνὸς γράμματος τοῦ ἰδίου ἐκ Τεργέστης καὶ ἀπὸ 16 Μαΐου πρὸς τὸν ἐν Παρίσις ἱατρὸν Ἠπίτην ὅτι κατέδωκε μετὰ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου εἰς τὴν Ἑλλάδα: . . . Μάθε μὲ τρόπον τί λέγουσιν ὁ Ἑορᾶς καὶ οἱ λοιποὶ πεπαιδευμένοι περὶ τῆς διακηρύξεώς μου Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ ὑπὲρ Πατρίδος, εἶναι κατὰ κανόνας τὴν κριτικὰρουν; » Ἀπορούμεν δ' ἐπιλέγει ὁ Φιλλήμων πῶς ἐγγράφον τοιοῦτον παρ' ἄλλων μὲν ἱστοριογράφων τοῦ ἀγῶνος οὐκ ἐδημοσιεύθη παρ' ἄλλων δὲ τερατιῶδῶς παρηλλαγμένον ἐδημοσιεύθη. Δοκίμ., τόμ. Β', σ. 289.